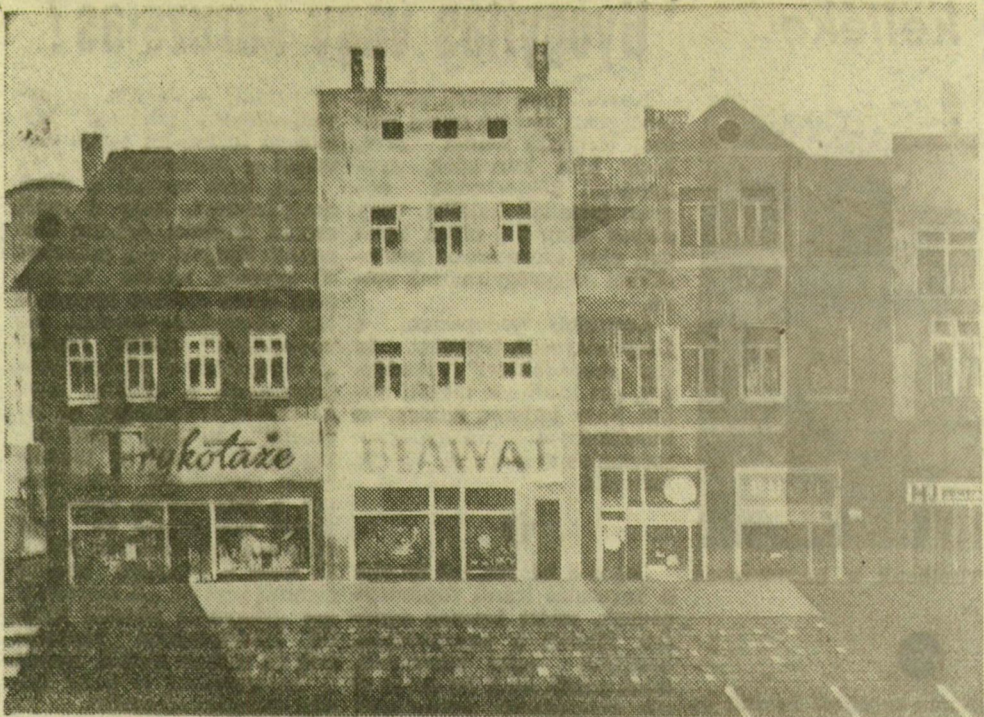

Pintér József:

Lesnői házak

MÁRKI IMRE VERSEI

Alku az álmokkal

Visszadöbbenek, keserű kudarctól,
Bontva bús álmok kusza szálait ki?!
Dőre prédálgat pazarolva kincset,
Pérez az idő is.

Ösztövről juss pórt nem akaszt nyakamba,
Csacska hold tud csak mese-holdjaimról;
Kósza, pletykás szél gúnyol hahotázsa:
Gazdag a költő!

Fórumok forró diadalma másé,
Harmatos vágyak deli szüze másé,
Hír, tekintély, rang ragyogása másé,
Minden a másé!

Könny, verejték, vér patakokban ömlik,
Záporos fájjal sikolyok zokognak,
Mennykőves villám haragos halált oszt,
Mind az anyémnek!

Alkuszom mégis ravasz ötletekkel:
Balga hajt barmot legelészni jégre,
Hány üres zsebnek teli, szív a titka.
Életem: álmok.

Zord bilincsekben kalapálva kardot:
Csattogó szárnyal születik szabadság.
Áldva ujjongják az egész világon:
Felszabadító!

Téli gondoktól menekülne kamrára,
Törpe töprengés magasodna tette,
Tölténé szinig feledés kupáját
Isteni álom.

Büfelejtésben, sugaras reménység
Gondtalanságban lobogó vidámság
Férfiass tetiben dagadó önzet
Mámora iztik.

Alkukat kötném: ne kerüljön álom,
Álmomat kérném: ne könyörögjön alkut,
Alkuját s álmát gyönyörű mesévé
Zengi a költő.

Álmatlanság

Hajszás keservet álom édesít...
Békét kötnék az álmok istenével:
Derült nyugalmak magvát hintenél el;
Kemény dió, hogy ossza mézeit.

Feküdjem későn, ébredek korán...
Széld álomba ringató fuvalmak
Makacs szememre csak ritkán suhannak
Álmatlan éjek torlódo során.

Vergődve vívok töprengő tusákat;
Az elmém: zagyva szálakat kuszálgat,
A lelkem: ádáz farkaúzte dúvad.

Lidérc, vagy nyű, mi véremen zabál?
Álmatlanul hej, addig tart a bál,
Mig veszni indult testem összesuvad.

Mentegetődzés

Szaj, szitokra születve: szitkozódik;
Ajk, fohászra teremve: zeng imákat;
Van, kit földi javak varázsa csábít;
Van más, kit csak az ég derit reményre;
Rám poéma szítál gyönyört, meg álmat...
Régi sok sebemet kötöz be csókkal,
(Közben új sebeket ne hányj szememre!)
Édes balzsam a csók keserves ízén,
Mitt boszorka kevert ravasz röhejfel —
S mit kudarc keserít epés ecetté...
Vig, ki telt kamarát sürögve járhat;
Nincsenél nincs komorabb halotti ének;
Csap le vad keselyű szelid galambra:
Éhezők panaszán remegve sírok,
Jajszavas rianás hasítja lelkem...
Drága hitvesem, úgy gyötör makacs hit:
Törtető líheges javit szerencsén.
Tévedés, aranyom! Hiába küzdök:
Balfő csillag alatt, örök pecsétül,
Ferde sorsom ígát nyertve nyögni...
Bűvös áfiumok hol illatoznak?
Titka mélybe merül? Magasba kúszik?
Océán se füröszt meg ennyi könnyet!
Üstökös se lobog deris csodákat!
Pusztulásba taszit a Sors haraggja,

GERGELY SÁNDOR

A kétkézi munkások írójáról

Valaha — nem sokkal a felszabadulás előtt — ha nagyritkán írói, irodalombarát társaságban Tömörkény neve szóba került, furcsa bizonytalanságot, szinte szorongásfélét éreztem. 1914 júniusában érettségiztem Sopronban, a maturaló osztály s az iskola egyik legjobb „irodalmára” voltam, de Tömörkényről nem tudtam semmit. Kifutó irodalomtanárunk — költő és tankönyvíró — soha nem beszélt nekünk róla, mi meg Jokain, Vas Gerebenen, Herczegben, Pekáron, Petőfin, Aranyon, Kiss Józsefen, Pósa Lajoson, Szabolcska Mihályon nevelkedett „végvári” diákok, se tankönyvből, se könyvtárban, se az önképzőkörben nem találkoztunk a nevével. 1916-ban hónapokon át, átmenetileg, harctéri szolgálatra nem beosztott egyéves önkéntesként kerültem Szegedre, Féléves hivatásos újságírói múlttal be-belátogattam a Szegedi Napló Dugonics téri szerkesztőségébe, amelyet akkor Móra Ferenc vezetett. Sok színes riportom jelent meg a lapban, amelynek szerkesztőségi szobáiban gyakran találkoztam Cserzy Mihállyal, Sz. Szigethy Vil móssal és Ortutay Istvánnal. Bejárt-e, nem járt-e be a Naplóhoz Tömörkény, nem tudom, de én sose kerültem össze vele. Írásait bizonyára olvastam, mert nemcsak mindennapos olvasója voltam a napilapnak, hanem sok ráérős időmben, a szerkesztőség valamelyik csöndesebb zugában, az újság sok bekötött évfolyamán is átrágtam magam. Bizonyára sok Tömörkény-írás is szemem elé került, de nem hatottak rám, mert nemcsak egyetlen írására nem emlékeztem, de sok-sok évig Tömörkény neve sem raktározódott agyamba. Később, vagy hat év múlva, amikor háborús — szemszerűlésemből úgy-ahogy kigyógyulva, újra olvasásra adhattam magamat, és válogatás nélkül faltam regényt, verset, novellát s könyvtárakban napilapok és folyóiratok évfolyamait, bizonyára találkoztam Tömörkény írásait — de újra csak benyomás nélkül múlt el ez az újabb összefutás. És nem emlékszem rá, hogy korombeli kezdő írókkal, kritikussal vagy az idősebb író-nemzedék egyetlen tagjával Tömörkényről beszéltnk volna. Pedig akkoriban számba vettünk mindenkit, aki a magyar irodalmi életben, a jelenben s a közelmúltban számított. Újabb évtized telt el... Emigráns voltam, Moszkvában éltem, s valaki, elvtársam, Magyarországról jöve, ajándékot hozott: könyveket, újakat s régebbi kiadásokat.

Tömörkény István születésének 100. évfordulójára emlékkönyvet jelentet meg a szegedi városi tanács művelődésügyi osztálya és a Tömörkény Emlékbizottság. Gergely Sándor alábbi írását az emlékkönyv szerkesztőinek kérésére írta, s most lapunkban kerül először a nyilvánosság elé.

Tömörkény-kötet is volt köztük. Ma már nem tudom, kinek a gondozásában jelent meg. Az elbeszélések címűre tartalmára sem emlékszem, de olvasásuk közben s a kötet olvasása után, el-elűnődtem azon, mi lehetett az oka, hogy Tömörkény eddig nem érdekelt? Hamarosan rábredtem arra is, hogy nemcsak előző éveim kritikai fogyatékosága okozhatta ezt a közönyt, s nemcsak a Tömörkény-írások gyűjteményes kiadásának a hiányán épülhetett a magam s a magyar olvasóközönség tömör tájékozatlansága! Persze, most már hamarosan megtaláltam az eredő okot s bűnt! A magyar irodalmi szervezetek, a különféle irodalmi társaságok, a napilapok s folyóiratok beteg élet- s irodalomszemlélete formálta s teremtette meg a magyar irodalmi közvéleményben ezt a vakságot, amely többek között ezt a különös-különös nagy író, Tömörkény Istvánt is, jóformán az irodalom periferiáira, néha még azon is túlra szorította, száműzte.

Az írásom elején jelzett szorongás csak a felszabadulás két évtizede alatt oldódott fel, akkor is csak részben. Most ugyan nagyjából már elolvastam Tömörkény szépirodalmi hagyatékát. Most meg állandóan felvetődött bennem a vágy, amely megkísért ma is, hogy megmagyarázom másoknak is, magamnak is, miért nem hatott rám és másokra az a kevés Tömörkény-írás, amely annak idején a közönyt ellenére is átbeszivárgott a nép- és irodalomellenes szemlélettel körülbástyázott irodalmi közvélemény táborába.

Tömörkény nagy írói művészete nem vitás! De ki kellene mutatni a különös és nagy író magányosságának az okát. Mert nemcsak az értetlen kor ítélte magányosságra Tömörkényt, megfosztván korlátoltságával a világot, elsősorban a magyarul beszélő világot attól az emberiségtől sugárzó művésztől, amely a tömörkényi alkotói szemléletet olyannyira jellemzi. És nem is csak erről van szó! Kutatni kell, s ki kell mutatni azokat az okokat is, amelyek miatt az alkotó-teremtő Tömörkény István — maga ítélte magát magányosságra!

Van valami mélységesen megható Tömörkény alkotói felfogásában. A kétkézi dolgozók: tanyai emberek, halászok, tiszai hajósok, zselérek, kubikosok szörnyűségesen nehéz életének az ábrázolását szoktatlanul — szinte áhítatosan — gyengéi humoralra vonta be. Ezt a lélek legnemesebb rezdüléseiből fakadó halk derűt értetlen kortársai zöregáboros torzításnak érezték.

Lehet, hogy az én bizonytalankodásomnak, amelyet amolyan „bűntudat”-féle formálhatott szorongásból, talán az akkori közizlés volt a szülője. Én sem értettem meg, sőt elítéltem az alkotói módszert, amely azt a szörnyű életet, amelyben a tömörkényi teremtmények nagy része élt, néha adomázó, néha tréfálkozó körítésben találta. Ma már hiszem-tudom: az akkori kort, társadalmi viszonyait s bennük az írói lehetőségeket latolgatva, enélkül a könnyes-humor nélküli Tömörkény mondani-valója: a szegényemberek testi és lelki kihasználtsága az olvasóknak elviselhetetlen lett volna. Tömörkény talán az elromlott izlésű olvasóközönség „éberségét” kihasználva ebbe a csipke finomságú humorba burkolva közölte nemcsak a mai nemzedék előtt, de még Tömörkény kortársai előtt is ismeretlen magyar valóság légkörét s a benne fuldokló „népek” mindennapját.

A századforduló aarászocialista szárnycsapásai Tömörkényt is megérintették. A Sztrájtanyán című elbeszélése nemcsak igazolja ezt, hanem Tömörkénynek a szabadságmozgalm iránti szimpátiáját is jelzi. Több írása — s köztük a legjobb novellái — közvetve, a leleplezés eszközével segíti a kétkézi munkások osztályharcát. Nem, nem az elnyomó, a kizsákmányolás módszerét érzékelteti, nem is az elnyomó, a kizsákmányoló portréját rajzolja meg, hanem „csak” a kizsákmányolás, az elnyomás hatását, anyagi és szellemi következményeit mutatja fel a magyar irodalomban ismeretlen, szomorúságos humorral és teljes azonosulással a szegény szegényekkel...

Tudott, tudhatott Tömörkény a forradalmi mozgalmakról. Rövid életének utolsó írásai közül való a *Mihály és a forradalom*. Ebben a rövid, halk írásban Vaszilij, az orosz hadifogoly, akit a fogolytábor munkára adott ki, a hírre, hogy Oroszországban elkergették a cárt, megszűnik engedelmes rabslágnak lenni, megtagadja a további robotot, s a gazdának rohan... De Vaszilij „foradalmi” csak tisztavirág-életű, s Vaszilij úrra nagyon csendes legény lett. Nem a megtorlástól ijedt meg, hanem valaki a sorstársai közül — aki bizonyára értett valamit a forradalmi harcok menetéből — megmondta neki, hogy ez még nem a „forradalom”, mert még az se igaz, hogy felakasztották a cárt... Vigyázni kell, nem szabad elcsúszni igazi arcot mutatni. Talán ez a kis novella is kulcs Tömörkény irodalom- és életszemléletének megértéséhez. Néhány mondattal felvillantja a „foradalmat”, utána rezignáltan legyint: hátha mégse az...

Sok mindent közöttünk a századforduló életéről Tömörkény. Nem válnak letlen, hogy emberséges „népeiről” szóló mesteri híradását csak szocialista társadalmi viszonyok között élő „népek” értékelik és értik meg igazán.

(Fehér Kálmán rajza)

tok három darab százast a zsebemből”), a zsebébe mondta: — Valaki kivette a zsebemből... Itt... Márpedig itt csak maga volt... Senki nálam nem járt ma, csak maga! — Ezek szerint...? Rám gondolt? — s mint, akibe tűt szúrtak, úgy pattant talpra a lány. — En semmit nem gondolok! Csak következtek. — Azért, mert elfogadtam a segítségét... mert

ilyen helyzetben vagyok? Akkor már lopok is? — kiabált nekivörösödve a lány. — Miért kiabál? — mordult fel a férfi. — Nekem lenne hozzá jogom, otthon is vagyok, meg a pénzem... — Motozson meg! — sirta el magát a másik. — Itt van! — s kopott kis retiküljét az asztalra borította. Kiforgatta kabátja zsebeit is. — Tessék, nézze meg... Nem hiszi? — kibontotta blúzát. — Nézzon végig! Ahol akarja. — A blúzból kibukott a lány melle. Megoldotta szoknyáját is. — Nézzon végig! — sirt a lány s ott állt a férfi előtt csaknem meztelenül. — Nem! Nem így gondoltam... — mentegetőzött a férfi. — Igazán nem... — Látni akart...? — nézett rá könnyeken át a lány. — Tessék, keresse a pénzt! A férfi undort érzett a torkában. Szégyellte magát nagyon. És sajnált valamit. Nem a pénzt. Azt, hogy ez az este, mely olyan szépnék és jóságosnak ígérkezett, ilyen közönséges lett. — Öltözzön fel — szólt rá a lányra. — Gyorsan, kérem! A lány felöltözött. Minden egyes ruhadarabot kifordított, majd meglengett. — Visszaadom... — mondta halkan — a százast. Nem fogadhatom el magától. Ezek után. — Szüksége van rá — mondta a férfi. S amikor a lány az ajtó előtt állt már, megfogta a két karját, óvatosan, csak a kabátja ujját. — Ne haragudjon, kérem — s ahogy jó erősen megszorította a lány karját, érezte, hogy a felhajtott kabátujjban papír zizeg... A lány most is tisztán s áttetszően nézett a szemébe. Hirtelen elválasztódott benne az undor és a sajnálat és olyan gyengének érezte magát, mint még soha. — Tévedtem — mondta, Tévedtem. — Maga sem tudta, hogy mire érti ezt a tévedést. Gyorsan lefeküdt, s úgy érezte, nagyon fázik.